

ТЕФТЕРИ

Свеска А (1765–1770)

А 26 Жалосне прилике у којима данас живе магарци можда дугују само шашавој идеји неког непромишљеног човека: он је крив за то што су магарци постали и што ће до века остати најбедније животиње, јер многи се мазгари према својим штићеницима односе тако грозно зато што су то магарци, а не зато што су троме и споре животиње.

А 29 Сујеверје обичних људи потиче од ране и сувише ревносне веронауке: тамо они чују за тајне, чуда и дела ђаволова, па помисле да се такве ствари могу догодити свуда и у свему. Но, кад би им се најпре показала природа, тад би они све што је у религији натприродно и тајанствено пре гледали са страхопоштовањем, док сад то сматрају нечим сасвим обичним, па им није чудно кад им неко каже да је данас шест анђела прешло улицу. А ни слике у Библији не ваљају за децу.

А 32 Навику бисмо могли назвати моралним трењем, оним због чега дух не може лако да пређе преко неких ствари него се спаја с њима, па после тешко може да се одвоји.

А 35 Четвртог јула 1765, док су се на небу сваки час смењивали сунце и облаци, лежао сам у кревету с књигом и сасвим јасно разазнавао слова, да би се рука која је држала књигу изненада окренула а да ја притом ништа нисам осетио; и како је тад светлост мало ослабила, закључио сам да је то сигурно неки велик облак заклонио сунце и све ми је изгледало тмурно, пошто је светлост у соби и даље била непромењена. Наши закључци често умеју да буду такви: разлоге тражимо у даљини, а они су често сасвим близу, у нама самима.

А 53 Смрт је непроменљива величина – само је бол променљива, и он може да расте у бесконачност. То би морали да признају они који заговарају мучење, јер у противном муче узалуд; једино што је код многих бол нешто највеће, веће и од смрти.

А 82 Данте Алигијери у својој *Комегији* Вергилија, с великим поштовањем, назива својим учитељем, а ипак га је, како је то приметио господин Мајнхард,¹ тако лоше искористио – јасан доказ за то да су песнике из старине и тада хвалили а да нису знали зашто то чине; то што их хвалимо а радимо другачије, то поштовање према песницима које не разумемо а које ипак желимо да достигнемо, то је извор наших лоших списа.

¹ Јохан Николаус Мајнхард (Меинхард, 1727–1767), писац и преводилац из Ерфурта; главно дело, на које Лихтенберг овде мисли и у ком се помињу Данте и Вергилије, носи наслов *Ојлеги о каракѿеру и делима најбољих иѿталијанских ѿесника* (1763–1764). – Све напомене: Александра Бајазетов.

А 84 Код злочина је оно што свет назива злочином ретко оно што завређује казну; треба погледати онај дуги низ поступака који се, тако рећи с коренима, протеже и сеже у наш живот и потражити радњу која је највише зависила од наше воље и коју смо најлакше могли избећи.

А 85 Грешимо у образовању тиме што с неким наукама прерано почињемо, па оне тако рећи накриво срстају с нашим разумом и тако препречују пут ка новом. Можда се душевне моћи могу ојачати и ако их не применимо на неку науку.

А 86 Ако се људски род и даље буде овако размножавао, мораћемо да имамо више него два или три имена како не би дошло до збрке; деца правих курви доносе нова имена, што је још једна од њихових предности.

А 114 Спор око значења и бивствовања, који је у религији толико зла нанео, можда је могао бити кориснији да се водио око неког другог питања, јер то што верујемо да неке ствари заиста јесу оно што значе један је од највећих извора наше несреће.

А 125 Снови нас често доводе у прилике и згоде у којима се будни не бисмо тако лако нашли, или нам предочавају невоље које смо можда потцењивали као безначајне и далеке, па смо се управо стога с временом у њих и уплели. Зато због сна често мењамо одлуку, зато он често може боље да учврсти наш морални темељ него сва учења која иду заобилазним путем преко срца.

А 139 Мушкарцима можемо да захвалимо за тако бројне и чудесне творевине у песништву којима је свима извор нагон за оплођавање – сви они идеали о девојкама, и томе слично. Штета што ватрене девојке о лепим момцима не смеју да пишу онако како би сигурно могле, да је то само дозвољено. Зато мушку лепоту још нису приказале оне руке које би једине могле да их прикажу ватрено. Оно духовно што два очарана ока виде у телу које их је очарало девојке у мушком телу вероватно виде сасвим другачије него младићи у девојачком.

Свеска В (1768–1771)

В 1 Кад год је морао да употреби разум, осећао се као неко ко стално користи десну руку, а онда нешто треба да уради левом.

В 3 Ни за шта није имао апетит, а ипак је пробао од свега.

В 21 Светина упропаштава себе због пута која жуди мимо духа, а учењак због духа који сувише жуди против тела.

В 66 Паралакса, један пример за њу који и сами можемо да опазимо: увече, кад небо буде звездано, подићи лице тако да буде у готово хоризонталном положају, зажмурити на једно око и видети која звезда додирује врх носа, потом зажмурити на друго, па видети које су звезде које је видело оно прво око сад прекривене носом; лук највеће кружнице између те две звезде јесте паралакса носног врха, и она код малих носева износи једва нешто изнад 90°, а код великих никад мање од 40°.

В 78 Сваки човек има и своју моралну позадину, коју не показује без нужде и коју што дуже може да покрива панталонама пристојности.

В 85 Уопште не бих желео да будем неко ко ће Немачком владати онако апсолутно како владам својим радним столом: сигурно бих само обарао мастионице и сређивањем унео још већу збрку.

В 112 Прерастао је своју библиотеку онако како човек израсте из прслука. Уопште, библиотеке души могу бити претесне и прешироке.

В 123 Чудно је то с људским поносом, не да се тако лако сузбити, и једва што смо закрепили једну рупу, он већ вири из друге, ми потрчимо тамо, а он је већ код треће, и тако даље.

В 129 Два су начина да се живот продужи. Први је да се тачка на којој се рађамо и тачка на којој умиремо удаље једна од друге, па да се пут између њих продужи; а како би се тај пут продужио измишљене су толике машине и ствари да неко ко их види саме за себе никад не би помислио да оне служе томе да се неки пут продужи; неки лекари су ту много тога учинили. Друга могућност је да се иде спорије, а да се оне две тачке оставе тамо где их је бог хтео, и то је нешто за филозофе: наимае, они су схватили да је најбоље да се иде такорећи ботаничарски, цикцак, да овде покушате прескочити јарак, а да тамо на чистини, и кад нико не види, покушате направити колут преко главе, и тако даље.

В 143 Понекад и по осам дана не изађем из куће и сасвим ми је добро, а кад би ми неко наредио исти толики кућни притвор, одмах бих се разболео. Кад уживамо слободу, тад се с лакоћом крећемо укруг, а кад су нам мисли спутане, тад и оне које су дозвољене излазе бојажљиво.

В 192 Звали су га полуглави, али не због неког нарочитог положаја или облика главе, већ због оног невидљивог бића које му, како већина људи мисли, обитава у глави.

В 217 Пошто већ ни оцу приликом оплођавања није успео, после се ниједан бакрорезац није усудио да окуша срећу с њим.

В 240 Ко је? – То сам само ја. – Ох, па и то је већ сувишно.

В 279 Има толико погодности у томе што можемо да научимо да сами себе проверавамо и подучавамо, а није ни онако опасно као кад се сами бријемо; у одређеној доби свако би то морао да научи, макар и само из страха да ће једног дана пасти шака лошем берберину.

В 295 Прибележио сам мноштво малих мисли и скица, али они сад не чекају толико последњу руку колико неколико сунчаних тренутака како би проклијале.

В 340 Затекао сам га у соби како стоји с панталонама спуштеним до колена и с ножем у десној руци; свако ко би га тако затекао помислио би да хоће да се кастрира, а он је панталоне које су му управо биле пукле ухватио дугим канапом који је хтео да одсече.

В 344 Један мој пријатељ делио је тело на три спрата: главу, прса и трбух, и често би пожелео да се господари горњег и господари доњег спрата мало боље слажу.

В 359 Драги бог нас сигурно много воли ако нам увек долази по тако лошем времену.

Свеска С (1772–1773)

С 5 Једна се сестра машила вела, друга шлица.

С 6 Лејди Хил, опатица енглеског самостана у Лисабону, имала је 23 године кад је отпутовала у Ирску, преузела наследство и вратила се у самостан. Барети² сматра да се не сме препустити заборава то да је таква врлина постојала у грудима једне жене. А ја мислим да таква дела треба жигосати онако жестоко и поспрдно како то само презир, поруга и гнушање могу.

С 22 Новчић од три гроша увек је бољи од сузе.

С 37 Јесте, часне сестре нису само положили заклетву на строгу чедност, него на прозорима имају и јаке шипке.

[Одговор:] Ох, кроз заклетву бисмо се некако већ пробали, кад бисмо само шипке савладали.

С 87 Откако сви читају критичарске шкработине, довитљивост је постала мерило којим се оцењује колико ко уопште вреди као човек.

С 101 Дај мојим добрим намерама снаге – та би молба могла стајати и у Оченашу.

С 148 Ми протестанти убеђени смо да, што се вере тиче, сад живимо у веома просвећеним временима. Но, шта ако би се сад појавио неки нови Лутер? Можда би наша времена тад важила као мрачна. Пре би се ветар могао преокренути или зауставити него што би се човекова убеђења могла везати за нешто чврсто.

С 166 Једном сам у Хановеру био смештен тако да ми је прозор гледао на уску уличицу која је спајала две велике. Било је веома пријатно гледати како људи мењају израз лица чим зађу у ту малену улицу, где мисле да их мање људи види, па би један застао да пиша, други да подвезе чарапе, један би се потајно смејао, други би одмахвао главом. Девојке би с осмејком на уснама мислиле на претходну ноћ и дотеривале траке за следеће освајање на главној улици.

С 206 Преобраћање злочинаца пред погубљење донекле се може упоредити с товљењем: духовно их подгојите, а потом им прережете гркљан како се више никад не би одметнули.

С 247 Питаш ме, пријатељу, шта је боље: да те глође зла савест или да мирно висиш на вешалима!

С 273 Индијци Врховно биће зову „Панадад“ или „Непомични“ јер и сами воле да ленчаре.

---

² Ђузепе Маркантонио Барети (Baretti, 1719–1789), италијански писац, путописац и књижевни критичар, од 1751. живео у Лондону, где је и умро. Лихтенберг је познавао његов двотомни путопис *Путовања из Лондона за Ђенову, преко Енглеске, Португала, Шпаније и Француске*, у преводу на немачки.

С 324 Главно правило за писце, а нарочито за оне који желе да описују своја осећања, гласи да никако не смеју веровати да већ сам тај чин указује на неки нарочит природни дар. Други то исто можда чине једнако добро колико и ти. Једино што они око тога не дижу толико буке, пошто им се чини да је глупо објављивати такве ствари.

Свеска D (1773–1775)

D 21 То што су наши преци, у својој простодушности, толико значаја придавали божем суду и што су толико држали до чудесних доказа невиности свакако им се може опростити: њихово је време било довољно префињено да више не мари за пророчанства, али опет и недовољно префињено да би схватило како је жеља да бог учини да невин човек неопрљен може држати ужарено гвожђе неспојива с његовом мудрошћу. То је запало нашем времену. Данас се већ и неки филозофи почињу претварати да мисле како је богу, у његовој мудрости и величини, мрско да се уопште бави светом.

D 45 Много тога на нашем телу не би нам изгледало тако свињски и развратно да нам није племства у главама.

D 125 Онако шашаво како то мора изгледати раку кад види човека да иде унапред.

D 139 Данас три поенте и једна лаж већ чине писца.

D 143 Гроб је још увек најбоља утврда против бура судбине.

D 153 Као сваком великом брбљивом филозофу, није му толико стало до истине колико до тога како му звучи проза.

D 175 Написао је осам књига. Боље да је засадио осам дрвета или да је зачео осморо деце.

D 274 Бог је човека створио по свом лику, каже Библија, а филозофи раде управо обрнуто, стварају бога по сопственом.

D 423 Ја уопште не знам шта ви, људи, хоћете. Мени ни најмање није стало до тога да будем велик човек, а толико сте макар могли да ме питате. Та зар мислите да треба имати лавовску снагу да би се грешнику бичем распалило по леђима? Не морам бити велик човек да бих неком рекао истину, и срећа наша што и последњи бедник сме да каже истину.

D 399 Кад се сударе књига и глава и зачује се шупаљ звук, да ли је то стварно због књиге?

D 404 Некада су се комете и поларне светлости посматрале да би се задовољиле друге потребе; тада је посматрача водило сујеверје, сада га воде амбиција и знатижеља.

D 451 Тај је човек био толико разборит да више ни за шта на овом свету није ваљао.

D 617 Предајем вам ову књижицу, али зато да бисте њом као огледалом погледали у себе, а не да бисте њоме као лорњетом гледали друге.

D 632 Свака књига би могла да понесе наслов *Ойѝриликe све шѝо моју*.

Свеска Е (1775–1776)

Е 46 Трговци имају свој *waste-book* (*Sudelbuch, Klitterbuch*) у који свакодневно уписују шта је купљено, а шта продато, како стигну, без реда; потом све то уносе сређеније у књигу-дневник, а одатле у *ledger at double entrance*, по узору на италијанске рачунске књиге. У последњој књизи се наводи удео сваког понаособ, и *Debitora* (дужника) и *Creditora* (повереника).

И научници би могли да усвоје тај приступ: најпре да воде књигу у коју ће уписивати све што виде, оно на шта им идеје скрећу пажњу, а онда да белешке преписују у другу књигу, у којој би биле боље разврстане и расподељене; напoкон, у *ledger*-у би међу њима могла да се успостави веза, а као последица повезивања, и тема би била обрађена прегледније.

Е 61 Животиња која се дави у сузи.

Е 63 Нико не ужива већи душевни мир него онај што нема мишљење.

Е 93 Сопствени стас му се кези у брк.

Е 139 Не блебећите више, шта бисте ви још? Кад ни фиксне звезде нису фиксне, како онда можете да кажете да је све истинито заиста истинито?

Е 140 Из љубави према отаџбини пишу ствари због којих се други нашој драгој отаџбини смеју.

Е 144 Ја сам у Енглеску у ствари отишао да бих научио да пишем на немачком.

Е 163 Енглеz већ и за сам звук речи *liberty* чини колико многи честит човек у Немачкој за саму ствар слободе.

Е 171 Ја још од 1764. не верујем да противника можете убедити штампаним разломима. Но, нисам се ја зато ни хватао пера, него само да бих их љутио и да бих људима на нашој страни дао храбрости и снаге, али и да бих оним другим дао на знање да нас нису убедили.

Е 190 Нико није уображенији од оних који сликају своја осећања, нарочито ако су вични прози.

Е 213 Кад би људи изненада постали врли, хиљаде би умрле од глади.

Е 286 Има људи који мисле да је све што се ради озбиљна лица одмах и разумно.

Е 316 Реците, постоји ли, осим Немачке, још једна земља у којој људи пре науче да набирају нос него да га бришу?

Е 358 Верујте ми слободно, ако се неко правило из природе састоји од три речи, једна од њих сигурно је одјек с катедре.

Е 385 Како иде?, пита слеп кљастог. – Па, као што видите, одговара кљасти.

Свеска F (1776–1779)

F 6 Асоцијација: дуготрајна срећа с временом се квари.

F 95 Знао сам људе који су пили у потаји а јавно били пијани.

F 112 Књига је огледало: ако мајмун гледа у њу, не може му апостол узвратити поглед.

F 113 Тамо где се виде само библиофили и где се у свему види само оно што се већ зна.

F 160 Код мозга није важна само величина, него и финоћа и специфична тежина.

F 173 Коначно дотерати неко дело, то значи спалити га.

F 245 Нека имена требало би да стоје на свим вешалима овог света.

F 319 Кад би земље добијале име према првој речи која се у њој чује, Енглеска би се звала *damn it*.

F 326 Истинско, нехињено неповерење према човековим моћима на свим пољима најпоузданији је знак снажног духа.

F 342 У доба кад је време још било голобрадо.

F 404 Дакле, требало би бакљом истине осветљавати а ником не опрљити браду.

F 412 У Немачкој сасвим сигурно има више писаца него што их је потребно на сва четири континента.

F 447 Сумња не мора да буде ништа више од будности, иначе може бити опасна.

F 561 Споном која је требало да им споји срца задавили су свој мир.

F 575 Још увек се говори о души, као што се и о талирима говори иако се талири одавно више не кују.

F 674 Штета што није грех пити воду, узвикну један Италијан, како бисмо је тад радо пили!

F 681 У мојој визији генерала Лија (Lee), дупло Е има више удела него сва његова злодела за која сам чуо.

F 751 Наши песници сигурно добијају хвале колико и енглески, само што су људи који их хвале безначајни.

F 765 Кад би ум, небеско дете, смео да суди о лепоти, болест би била једино ружно што постоји.

F 779 Има људи који не могу да виде крв и људи који не могу да виде мач, а неке, опет, засврби већ и кад се вашке само помену.

F 781 Једна од главних погодности брака јесте то што госта ког не подносите можете да пошаљете супрузи.

F 782 Заиста је необично, и увек бих се томе насмешио, што Лафатер³ код носа наших данашњих писаца види више него сав разборит свет у њиховим списима.

F 844 Слова народâ безбројна су, а Енглезу је његово „th“ саставни део бића: не може се изговорити баш као што се ни биће не може опонашати.

F 876 Толико сам често и с таквим убеђењем тврдио да онај ко хоће да га потомци воле мора да навуче на себе мржњу савременика да сам осетио порив да опањкавам све.

F 998 Код многих дела једног чувеног човека више бих волео да прочитам оно што је прецртао него оно што је оставио.

F 999 Поуку ћете у свету наћи чешће него утеху.

F 1031 Неки неваљали људи тврдили су да, баш као што мишева нема тамо где нема мачака, ни опседнутих нема где нема истеривача ђавола.

F 1179 Кад улицом пролази какав познаник, често се удаљим од прозора, не толико да бих њему уштедео труд да ми се поклони колико да бих себи уштедео неприлику кад видим да ми се не клања.

Свеска G (1779–1784)

G 17 Оно што се назива добрим познавањем људи често је само одраз, слика наших сопствених слабости које препознајемо код других.

G 33 Није ли чудно што публику која нас хвали увек сматрамо за компетентног судију, али је, чим почне да нас куди, проглашавамо за неспособну да суди о делима духа?

G 75 Како би човек био срећан кад би се туђим пословима бавио онолико мало колико својим.

G 107 Ни на шта друго сатира није могла да се обруши тако успешно као на грозне преводе какви се праве у наше време. Немачки учењаци већином су тумачи доколичара и посредници књижарâ. Тврде да преводе како би корисна сазнања постала доступна свима, и тако сазнања постају свеопште, али не и корисно добро. Вечито прикупљати средства а не достићи крајњи циљ! Запањујуће је колико учених људи у Немачкој скупља знање само да би га показивало.

---

³ Јохан Каспар Лафатер (Lavater, 1741–1801), свештеник, писац и филозоф из Швајцарске, познат по *Физиономајским фрајменџима за боље познавање човека и веће човекољубље* (1775–1778), око којих су се водиле бурне полемике.

G 128 Готово сви наши писци пате од слабости да се образују на другим списима и само их спајају. Ја сам тај метод назвао *gradus ad Parnassum*. Пре него што о нечем поразмисле, они узму па о томе прочитају нешто, и тако се на крају сва њихова наука своди на познавање оног што су други знали.

G 150 Прва књига коју би на свету требало забранити била би попис забрањених књига.

G 167 Човекова кожа је тло на ком расте коса; чуди ме само што још није пронађено средство да се на њој посеје вуна, како би се људи могли стрићи.

G 173 У највећа открића која је човеков ум у новије време изнедрио спада, по мом мишљењу, умеће да се суди о непровучаним књигама.

G 183 Први Американац који је открио Колумба открио је нешто страшно.

G 228 Ако би свако сакупио све добре идеје које су му у животу пале на памет, из тога би могло да проистекне изузетно дело. Свако је геније бар једном годишње. Такозваним правим генијима идеје само надолaze чешће. По томе се види колико је важно бележити све.

Свеска Н (1784–1788)

Н 5 Племенита једноставност у делима природе почесто је последица племените кратковидости оног ко је посматра.

Н 8 Ноћу сам се често смејао идејама које су ми се дању чиниле злочесте или чак безбожне.

Н 23 Тамо где су некад биле границе науке сад је њена средина.

Н 24 Најопасније неистине јесу оне истине које су само умерено изобличене.

Н 31 Ко је заљубљен у себе има макар ту предност да не мора да рачуна с много супарника.

Н 83 Чак и ако понекад неко буде сахрањен жив, опет земљом ходе стотине оних који су мртви.

Н 97 Има примера људи који су у мајчиној утроби провели 44 године, па на крају опет ништа није испало од њих.

Н 98 Ако ни по чему другом, онда по обухватности правосуђа видимо да код човека има мало тога нарочитог.

Н 128 Сасвим добро могу да замислим време у ком ће појмови наше вере бити једнако необични колико је то у наше време дух витештва.

Н 157 Значење речи „богослужење“ требало би изменити тако да се она више не односи на одлазак у цркву него само на добра дела.

Н 159 Ако треба да се допадне мноштву, религија мора имати понешто од *haut goût* сујеверја.

Свеска са златним корицама (1789–1790)

80 Чак и да се роди још један месија, тешко да би могао да учини толико доброг колико је учинило штампање књиге.

Свеска Ј (1789–1793)

Ј 59 Најслабији је човек који се поводи за страстима, и телесним и душевним, мислим ту на курвара и верског фанатика, оног који блуднички са женама и оног који блуднички са религијом. Нека Бог сачува све људе од краља или министра који се тако прокурвају. И нека таквог краља или министра спасе од разумних поданика.

Ј 168 Д. понекад изговори такве будалаштине да је тешко поверовати да то чини устима.

Ј 802 Умереност се заснива на ужитку, уздржаност не. Зато и има више уздржаних него умерених.

Ј 304 Ко има мање него што жели треба да зна да опет има више него што вреди (не μ).⁴

Ј 369 Католичку веру могли бисмо назвати богождерском.

Ј 382 Отварањем лешева не могу се открити оне мане које су са смрћу престале да постоје.

Ј 396 Кад је Френклин умро, флор је требало ставити на громобране.

Ј 423 Судаћи по поузданим вестима, јула 1790. године камење из Бастиље на лондонским се улицама продавало на кило, и при том је кило коштало више од најбоље говедине.

Ј 424 Свифт је ирски доњи дом, који је округлао, поредио с гушчијом паштетом, али не само због облика него и због састава.

Ј 468 Нањушити колико је сати, посебан сат.

---

⁴ Могуће значење: *propria manu*, чиме Лихтенберг означава сопствени удео у некој мисли; у каснијим свескама углавном писано грчким словима. Према једном другом тумачењу, ово је скраћеница за *pellucidus mons*, што би био „превод“ самог Лихтенберговог имена на латински (*Licht*, светлост, и *Berg*, планина).

Ј 520 Не можемо поуздано знати седимо ли у овом тренутку можда у лудници.

Ј 521 Многи вероучитељи не бране своје постулате зато што су убеђени у њихову истинитост, него зато што су једном већ устврдили да су они истинити.

Ј 539 Увек ме заболи кад умре надарен човек, јер свету су такви потребнији од неба.

Ј 613 Ни најбољи мајмун не уме да нацрта другог мајмуна, то уме само човек, али само човек то сматра својом предношћу.

Ј 638 Себи сам наредио да, докле год ме здравље служи, не допустим да ме сунце затекне у кревету. Ништа ме није коштало да тако поступим јер сам себи прописивао само оне законе које више нисам могао да прекршим.

Ј 674 Било му је својствено то што никад није читао лоше књиге, али их зато јесте писао, што је поуздан доказ за то да или није разумео оно што чита или да оно што је добро није схватио како треба.

Ј 690 Здрав апетит који су наши преци имали за храну сад се, изгледа, претворио у не баш сасвим здрав апетит за књиге, и као што су се Шпанци некад окупљали да гледају Немце како једу, тако сад странци долазе код нас да нас гледају како учимо.

Ј 706 Четрнаести јун '91. Питање је да ли, кад разапињемо убицу, чинимо управо ону грешку коју чини и дете које туче столицу о коју се ударило.

Ј 710 Није него, још кад бисмо имали и бурмут који пролази мимо носа! А исто је и са зачећем. Уопште, код сваког важног процеса нешто се изгуби, на физичком колико и на моралном плану.

Ј 733 Код неког ко се размеће богобојажљивошћу никако не треба тражити истинска хришћанска уверења.

Ј 764 Ко много чита научиће да добро преприча чак и оне огледе које је јако лоше поставио.

Ј 860 Мислим да је Русо рекао: дете које само своје родитеље зна не зна ни њих како ваља. Та се мисао може применити и на многа друга знања која нису сасвим *чисти* по природи: ко се не разуме ни у шта друго него у хемију не разуме се ни у њу.

Ј 992 Прегледао сам попис болести и међу њима нисам пронашао бригу и тужне мисли – то је озбиљан недостатак.

Ј 1047 Божјој свемоћи која се очитује у грмљавини дивимо се или кад је нема или накнадно, кад прође.

Ј 1099 У име божје палити, у име божје жарити и убијати и ђаволу препуштати, све то у име божје.

Ј 1147 Кад у Кошинкини неко каже „доји“ (гладан сам), људи потрче као да негде гори не би ли му штогод дали да поједе. У неким крајевима Немачке човек у невољи могао би рећи „гладан сам“, и то би му вредело колико и да каже „доји“.

Ј 1148 Приказати француско дрво слободе на Линеов начин, то би могло дати добру сатиру.

Ј 1181 Рат који траје двадесет година може да траје и сто. Јер рат тако постаје стање. Полемократија. Људи који су окусили мир одумиру.

Ј 1227 Није ли чудно што свако сме да буде свој лекар, чак и свој адвокат, али чим покуша да буде свој свештеник, одмах се надигне кукњава и земаљски се богови у то умешају? Шта ли је узрок томе што се земаљски богови толико брину за човеково вечно благостање, а што његово онострано тако неодговорно занемарују? Одговор није тешко дати.

Ј 1491 Човек је ремек-дело постања већ и зато што, и поред све условљености, верује да дела као слободно биће.

Ј 1872 Довитљива али површна памет мало тога научи темељно, али од тог малог сигурно извлачи већу корист него што то уме мање довитљив али темељан учен човек.

Свеска К (1793–1796)

К 23 Моја хипохондричност заправо је умеће да из сваке животне случајности, како год се она звала, исисам највећу могућу количину отрова за своје потребе.

К 25 Током студија у младости највећу сам грешку починио тиме што сам пројектовао превелику грађевину. Због тога горњи спрат нисам могао да изведем како треба, штавише, ни кров нисам успео да затворим. На крају сам био приморан да се задовољим с неколико собичака у поткровљу, које сам, додуше, како-тако успео да дотерам, али ипак нисам могао да спречим да ми по лошем времену прокишњавају. Многи пролазе тако!

К 30 Кад бих канале у глави могао да исцртам тако да олакшам унутрашњу размену међу залихама мисли! Али оне само тако леже, на стотине, и ништа не користе једна другој.

К 33 Некад сам по глави могао да пецам мисли или идеје и увек би се нешто ухватило; сад ми риба више не долази тако лако. Почела је да се хвата по дну и окамењује, па морам длетом да је избијам. Понекад је извучем само у комадима, као фосиле из Монте Болке,⁵ па нешто склепам од тога.

К 34 Човек толико кука на сваки бол, а тако се мало радује кад га не осећа. У ту групу људи ја не спадам. Кад одем у кревет и не осећам баш никакав бол, што се понекад

---

⁵ Велико налазиште добро очуваних фосила, махом риба, недалеко од Вероне. На том месту морско тло се, приликом настанка Алпа, уздизало у два наврата, једном пре 30–50 милиона година, а други пут пре 24. Кречњак је код Монте Болке дубок и до 19 метара, а код рибљих фосила препознатљиви су не само унутрашњи органи него чак и боја коже.

заиста и уме догодити, тад сам тако срећан да лијем сузе радоснице и та спокојна за хвалност мом добром творцу додатно ме умирује. О, кад би се тако могло умрети!

К 37 Људи су ме више пута кудили због грешака које сами нису имали довољно снаге или оштроумности да почине.

К 40 Л. је имао добро срце, само што се није увек трудио да тако и изгледа. Моја велика мана, извор све моје озлојеђености.

К 44 Понекад у старим свескама у којим сам бележио своје мисли наиђем и на неку добру, па се зачудим како ли се тако отуђила од мене и мог система и обрадујем јој се као да је мисао неког мог претка.

К 49 Ако моја филозофија и није довољно добра да би пронашла нешто ново, ипак је довољно срчана да оно у шта сви одавно верују прогласи спорним.

К 50 О, како су добра била времена у којим сам још веровао свему што чујем!

К 82 То што у поодмаклим годинама више ништа не можемо да научимо има везе, и то јаке везе, с тим што више не трпимо да нам се заповеда.

К 93 Свако село има своју пирамиду: црквени торањ. Вероватно би се од свих сеоских пирамида у Немачкој могле саградити египатске. Зашто се гради толико увис? Због звона сигурно не. То увек сујета, помешана с вером, можда и са сујеверјем, прави те пирамиде налик египатским.

К 94 Чак и неизвесност коју гајимо у вези с појединим стварима понекад уме да буде корисна. Тако нада добија више простора и ми истинитим сматрамо увек оно што највише одговара нашем стању.

К 105 Већи је грех дати заклетву него погазити је.

К 107 Човек воли друштво, па макар оно било и друштво упаљене свећице.

К 111 За усавршавање нашег духа опасно је кад добијемо признање за дела која не захтевају сву нашу снагу. Тада, наиме, долази до застоја. Зато Рошфуко каже да још ниједан човек није учинио све оно што је учинити могао, а ја сматрам да то највећим делом и јесте тако. Душа сваког човека има у себи неку меру индолентности због које тежи да добро уради оно што јој лако иде.

К 125 Људи који никад немају времена раде најмање.

К 135 Неком су човеку рекли да је душа тачка, а он ће: „Зашто није тачка-зарез па да има реп?“

К 150 Најтужније што нам је Француска револуција завештала несумњиво је то што ћемо одсад сваки разуман и пред богом и пред законом оправдан захтев тумачити као заметак побуне.

К 151 Није важно да ли сунце у царству неког монарха никад не залази, како се својевремено хвалила Шпанија, него шта све види док пролази кроз то царство.

К 155 Иначе је код преобраћања циљ да се уклони мишљење а да се глава притом не дира; у Француској су сада ефикаснији, па с мишљењем узимају и главу.

К 159 Не видим ништа тако лоше у томе што су у Француској одбацили хришћанску веру. То су ионако све ситне смицалице. Но, шта ако се народ без икакве спољне принуде сâм врати у њено окриље зато што без ње нема среће? Какав пример за будућа поколења, и како драгоцен опит, какав се не врши сваког дана! Заиста, можда је веру требало сасвим укинути како би се она поново могла увести прочишћена.

К 161 Кад би се женидбом могао успоставити мир, моћницима би требало допустити многоженство.

К 167 Тешко је градити републику од грађе срушене монархије. Најпре се сваки камен мора другачије оклесати, а за то треба времена.

К 172 Тешко да на свету има чудније робе од књига. Штапају их људи који их не разумеју, продају их људи који их не разумеју, повезују, рецензирају и читају људи који их не разумеју, а сад их људи који их не разумеју још и пишу.

К 193 Да ми је знати како би на неким пољима изгледала наша немачка књижевност да нисмо имали Енглезе и Французе! Јер они су нам предњачили чак и у разумевању старине. Чак и фриволност неких међу њима многима је отворила очи за вредност старине.

К 195 Пре неког времена било је у моди, а можда још увек јесте, да се уз наслов романа напише: „истинита прича“, но то је ситна, безазлена превара. Али, то што код неких новијих историографских књига не пише „роман“, то већ није нимало безазлено.

К 210 Данас докторе праве тако младе да су докторска и магистарска титула безмало стекле достојанство крсних имена. А и они којима се та почаст додељује њу су стекли скоро као крсна имена – не знајући како.

К 214 Док се о потајним гресима пише јавно, ја сам решио да о јавним гресима пишем у потаји.

К 219 Поређење проповедника и бравара: први каже „не пожели да крадеш“, а други „не труди се да крадеш“.

К 226 Коректор словне грешке исправља благовремено, а критичар одштампане онда кад је нажалост већ прекасно.

К 231 Данас има толико генија да би требало да се обрадујемо кад нам небеса подаре дете које то није.

К 238 Да би се у нешто сумњало, често је довољно да то само не разумемо. Ову реченицу многи би волели да прекрену, па да кажу да људи њихову тезу не разумеју само зато што сумњају у њу.

К239 Црквена клупица за једног спавача.

К 262 Кад би се једном обзнанило да има пацијената којима неке бање и купке нису помогле, и кад би се то учинило с истом оном брижљивошћу с којом се чини супротно, нико више тамо не би ишао, или макар нико ко је болестан.

К 266 Укоричио сам дневне новине од прошлих година, неописиво је шта сам у њима прочитао: 50 одсто лажних нада, 47 одсто лажних пророчанстава и 3 одсто истине. Читање је умногоме умањило моје мишљење о овогодишњим дневним новинама, јер мислим: што ове сада јесу, то су оне друге биле некад.

К 278 Колико ли је људи нахранила Библија, колико коментатора, штампара, књиговезаца?

К 292 Шта бих дао да сазнам за кога су у ствари чињена она дела за која се у јавности говори да су учињена за отаџбину.

К 293 Заиста, не могу да кажем да ли ће бити боље кад буде другачије, али сигурно могу да кажем да мора бити другачије да би било боље.

Свеска L (1796–1799)

L 2 У мудрости први корак јесте да све оптужимо. Последњи да се са свим помиримо.

L 9 Великим људима често се пребацује да су много тога доброг могли да учине, а нису. Они би на то могли да одговоре: помислите само шта смо све зло могли да учинимо а нисмо.

L 18 Ни порицати нити веровати.

L 67 То што се у црквама држе проповеди не значи да на њих не треба стављати громобране.

L 113 Верујете ли да је Добри Бог католик?

L 147 Да ли беда у Немачкој све више расте, то не знам, али за број узвичника то свакако важи. Где је раније стајало само ! сад стоји !!!

L 179 Некад су се крстила звона, а сад би требало крстити штампарске пресе.

L 183 Једно шкакљиво питање: могу ли близанци да буду полубраћа?

L 184 Ако се наша теологија и даље овако буде све више претварала у теномију, као што се и астрологија претворила у астрономију, поставља се питање да ли би можда боље било да *Нови завети* назовемо средњим.

L 218 Поредити човека са бочицом за сузе.

L 298 Небо је вероватно човеков најлакши изум.

L 402 Оно што најбоље одликује истинску слободу и њену праву употребу јесте њена злоупотреба.

L 461 Линије хуманости и урбаности не подударају се.

L 474 Опет сам јео све што је забрањено и осећам се, богу хвала, једнако лоше као и пре (хоћу да кажем, ништа горе).

L 511 Тешко генију у земљи у којој нема земљотреса (*iocoserio dictum* не πц).

L 550 Вешала с громобраном.

L 643 Чак бисмо и звезде падалице држали за звезде, кад би само хтеле мало да застану.

L 953 Да ли је наш појам бога ишта друго него персонификација непојмљивог?

L 972 У коначном сам убеђењу да је човек биће које је толико слободно да му се не може оспорити право да *буге* оно што сматра да јесте.

(Изабрали и превели са немачкој
Александра Бајазејов и **Бојан Савић Осџојић**)